

ZBIGNIEW NAWORSKI

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

zbig@umk.pl

Tomasz Nieborak (red. nauk.),
„Magistri nostri skarbowości i prawa
skarbowego w Polsce do 1939 roku”,
Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im.
Adama Mickiewicza, Poznań 2016,
ISBN: 978-83-232-3001-4, ss. 312.

Tomasz Nieborak (scientific ed.), „Magistri nostri
of treasury and treasury law in Poland until 1939”,
Publisher: University of Adam Mickiewicz’s
Scientific Publishing House, Poznań 2016,
ISBN: 978-83-232-3001-4, pp. 312.

Streszczenie. Artykuł recenzyjny analizuje i ocenia monografię pt. *Magistri nostri skarbowości i prawa skarbowego w Polsce do 1939 roku*.

Słowa kluczowe: skarbowość; prawo skarbowe; naukowcy.

Abstract. This review provides an analysis and an evaluation of a monograph entitled *Magistri nostri of treasury and treasury law in Poland until 1939*.

Keywords: treasury; treasury law; scientists.

W marcu 2014 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu odbyła się Ogólnopolska Konferencja Naukowa *Magistri nostri skarbowości i prawa skarbowego w Polsce do 1939 roku*. Organizatorami konferencji byli studenci i doktoranci skupieni w Kole Naukowym Prawa Finansowego *Pecunia* działającym przy Katedrze Prawa Finansowego, a autorami poszczególnych referatów byli – poza samymi studentami, doktorantami, absolwentami wydziałów prawa – także samodzielni pracownicy nauki.

Pokłosem tej konferencji stała się publikacja, wydana w 2016 r. przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, zawierająca dwadzieścia sylwetek koryfeuszy polskiej skarbowości u schyłku XIX w. i z czasów II Rzeczypospolitej, a poprzedzonych rozważaniami prof. Eugenii Fojcik-Mastalskiej o ewolucji pojęcia skarbowości polskiej. Sylwetki naukowców powiązane zostały (nie zawsze szczęśliwie) z ich macierzystymi uczelniami i wydziałami, przykładowo dość dyskusyjne wydają się ścisłe związki z Uniwersytetem Jagiellońskim prof. J.J. Michalskiego; E. Strasburger był w równej mierze profesorem UJ, co i Uniwersytetu Warszawskiego; J.T. Lubowicki pracował zarówno na UW, jak i na SGH w Warszawie oraz na Uniwersytecie Łódzkim; to samo dotyczy prof. J. Zdzitowieckiego, ale oczywiście i tu będą zawsze kontrowersje. Po kolei przedstawiono więc pracowników Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, Uniwersytetu Warszawskiego, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Spośród profesorów UJ, Agnieszka Molenda, absolwentka Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego przedstawiła sylwetkę Juliusza Franciszka Leo w wystąpieniu pt. *Wewnętrzny konflikt profesora Juliusza Franciszka Leo w kwestii wyboru pomiędzy działalnością publiczną a naukową* (s. 35–47). Z kolei Marta Chorzępa-Starosta, doktorantka Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu przedstawiła artykuł *Profesor Jerzy Jakub Michalski* (s. 49–60), a kolejna absolwentka Akademii Krakowskiej opisała postać profesora Adama Krzyżanowskiego:

Profesor Adam Krzyżanowski – między teorią a praktyką, skarbowością a ekonomią, polityką a moralnością (s. 61–72).

Sylwetki naukowców ze Lwowa przedstawili: Jaryna Smertyha, studentka UJ – *Sylwetka profesora Juliana Dunajewskiego jako polityka i przedstawiciela doktryny skarbowości XIX wieku* (s. 75–84); Marcin Jędrusiak, absolwent Uniwersytetu Wrocławskiego – *Leon Biliński i jego poglądy na reformę opodatkowania gminnego w Austro-Węgrzech* (s. 85–96); Paweł Kowalczyk student Uniwersytetu Opolskiego – *Profesor Stanisław Grabski – życie i działalność naukowa* (s. 97–110); Tomasz Olejnik, doktorant UAM – *Ignacy Weinfeld* (s. 111–123); Przemysław Polewczyk, absolwent KUL – *Idea solidarnego społeczeństwa i gospodarki w poglądach profesora Leopolda Caro [1864–1939]* (s. 125–136); Jarosław Kola, doktorant UAM – *Verba docent, exempla trahunt. Rzecz o Stanisławie Głabińskim* (s. 137–152).

Tylko jedna biografia dotyczy profesorów wileńskich. Profesor Uniwersytetu w Białymstoku Janusz Stankiewicz przedstawił sylwetkę profesora Mieczysława Witolda Gutkowskiego – *Szkic biograficzny oraz charakterystyka i ocena dorobku naukowego w dziedzinie skarbowości, prawa skarbowego i statystyki profesora Mieczysława Witolda Gutkowskiego* (s. 156–174).

Profesorów Uniwersytetu Warszawskiego przedstawili: Marek Waluga, docent w Katedrze Prawa Finansowego Uniwersytetu Warszawskiego – *Katalog zasad podatkowych Edwarda Strasburgera* (s. 177–190); Iga Ohde, doktorantka Uniwersytetu Łódzkiego – *Wpływ myśli profesora Romana Franciszka Rybarskiego na polskie prawo finansowe* (s. 191–205); Maciej Pikuła, doktorant Uniwersytetu Łódzkiego – *Jerzy Telesfor Lubowicki [1891–1964]* (s. 207–217).

Dwaj profesorowie to reprezentanci KUL. Najpierw Paweł Smoleń (prof. KUL) i dr Piotr Pomorski (KUL) przedstawili artykuł pt. *Historia nauki skarbowości i prawa skarbowego na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim do 1939 roku* (s. 221–224), a następnie dwie absolwentki KUL-u, Sylwia Kurzyp i Aurelia Kuczek opisały życie i twórczość profesora Henryka Radziszewskiego: *Naukowiec, polityk, społecznik – życie i twórczość profesora Henryka Radziszewskiego* (s. 225–239), a asystent w Katedrze

Prawa Finansowego KUL Paweł Szczęśniak przedstawił referat pt. *Zarys myśli ustrojowej i finansowej profesora Ignacego Czumy* (s. 241–252).

Pracę zamykają sylwetki profesorów poznańskich. Marcin Zakrzewski przedstawił postać Edwarda Taylora: *Edward Taylor jako przedstawiciel neoklasycznej szkoły ekonomii* (s. 255–264); Mateusz Buszkiewicz, student UAM ukazał sylwetkę profesora Jana Zdzitowieckiego – *Profesor Jan Zdzitowiecki [1898–1975] „Kraj polski dla finansów nie zginie – byle innych nie było przyczyn”* (s. 265–276). Doktoranci UAM zajęli się: Mateusz Langer – sylwetką profesora Stefana Zaleskiego (*Myśl ekonomiczna w dyskursie prawniczym jako kamień węgielny rozwoju skarbowości i prawa skarbowego w Drugiej Rzeczypospolitej – sylwetka naukowa profesora Stefana Zaleskiego* – s. 277–286), Dawid Marciniak opisał postać Janusza W. Libickiego (*Docent Janusz Wojciech Libicki – naukowiec i patriota* – s. 285–298), a Mikołaj Labijak – Rocha Knapowskiego (*Roch Knapowski – znawca dziejów starożytnych i prawa skarbowego* – s. 299–309).

Na wstępie rozważań należy zauważyć z aprobatą dwie ważne cechy publikacji, po pierwsze, szeroki krąg autorów reprezentujących wiele polskich uczelni, a po drugie udział w publikacji studentów, absolwentów, doktorantów i wreszcie młodych i samodzielnych pracowników naukowych. Daje to podstawę do optymistycznych rokowań dotyczących rozwoju finansów i prawa finansowego z jednej strony i historii prawa skarbowego – z drugiej.

Ze wspomnianymi zaletami wiążą się jednocześnie wady publikacji, tzn. jej bardzo zróżnicowany poziom, o czym niżej. Sam dobór przedstawicieli polskiej nauki skarbowości umieszczonych w publikacji, o czym wspomniał recenzent pracy, zawsze będzie budził zastrzeżenia, ale zależy on przede wszystkim od wyboru dokonanego przez redaktora naukowego, podobnie jak prezentacja sylwetek naukowców – reprezentantów poszczególnych ośrodków naukowych; kwestia ta nie będzie zatem przedmiotem dalszych rozważań.

Cenne i godne zauważenia jest wprowadzenie E. Fojcik-Mastalskiej, która trafnie przedstawiła dylematy związane z wieloma problemami dotyczącymi tej dziedziny nauki, jakimi są: wzajemne relacje skarbowości i prawa skarbowego a finansów i prawa finansowego czy rozróżnienie

doktrynalne ekonomicznego znaczenia finansów publicznych a prawnego i prawniczego prawa finansowego, a także powiązała pomieszczenie pojęć i definicji związanych z prawem finansowym z procesami dezintegracyjnymi tej gałęzi prawa.

Autorzy biogramów przyjęli dwojake rozwiązania podczas przedstawiania sylwetek. Kilku z nich starało się, poza przedstawieniem życiorysu omawianych postaci, skupić się na jednym lub kilku problemach, którymi się uczeni zajmowali, pozostali usiłowali przedstawić i ocenić całość ich dorobku, niektórzy dodatkowo koncentrowali się jeszcze na ich pozanaukowych dokonaniach.

Pierwsze rozwiązanie przyjęli: M. Jędrysiak w szkicu o prof. L. Bielińskim, J. Stankiewicz, opisujący w znakomitym artykule prof. M.W. Gutkowskiego przede wszystkim jako statystyka, oraz M. Waluga, który zaprezentował katalog zasad podatkowych E. Strasburgera.

Pozostali autorzy przyjęli drugie rozwiązanie. Dobrze i bardzo dobrze poradzi sobie A. Podziewska (szkic o prof. A. Krzyżanowskim), T. Olejnik (szkic o prof. I. Weinfeldzie), J. Kola (szkic o prof. S. Głębińskim), I. Ohde (bardzo dobry szkic o prof. R. Rybarskim), M. Pikuła (szkic o prof. J. T. Lubowickim), S. Kurzyp, A. Kuczek (szkic o prof. H. Radziszewskim), M. Zakrzewski (szkic o prof. E. Taylorze), M. Langer (szkic o prof. S. Zaleskim).

W kilku artykułach wyraźnie została zachwiana równowaga między opisem wkładu w naukę skarbowości i prawa skarbowego przedstawianych postaci a ich działalnością pozanaukową – publiczną.

Jest to wyraźnie widocznie w artykule o prof. J.F. Leo, który był niewątpliwie wybitnym politykiem, o czym więcej w artykule, niż o działaniach naukowych. Ale czy był równie wybitnym naukowcem (zwłaszcza w kontekście blokowania rozwoju Katedry Skarbowości i Prawa Skarbowego UJ – s. 39)? Przy okazji – co to znaczy, że prof. Leo „wywodził się z rodziny pochodzenia obcego” (s. 36)? Nie wiadomo też do jakiego stronnictwa J. Leo należał (s. 42 – autorka pisze że realizował on program swojego stronnictwa).

W artykule o J.J. Michalskim przedstawiono jego karierę naukową w niejasny sposób. W jaki sposób, pozostając poza uniwersytetem, obro-

nił habilitację i na czym polegało jej rozszerzenie w 1904 r.? Na czym polegały jego studia w Berlinie i Londynie, skoro był profesorem UJ (s. 50)? Niezbyt jasno przedstawiono też jego losy wojenne i powojenne (s. 51–52). I w tym artykule przewagę ma opis działalności publicznej nad naukową.

W artykule o prof. J. Dunajewskim jego poglądy są przedstawione nie do końca zrozumiale dla laika (s. 80–81). Nie wiadomo, na czym polegała niepoprawność polityczna profesora skutkująca brakiem akceptacji jego osoby na kierownika jednej z katedr na UJ, skoro cieszył się on mocnym poparciem austriackich czynników rządowych?

W artykule o prof. Stanisławie Grabskim większość rozważań nie dotyczy jego osiągnięć naukowych w dziedzinie skarbowości i prawa skarbowego, ale jego działalności politycznej i osiągnięć naukowych w innych dziedzinach.

W artykule o L. Caro autorowi nie udało się uniknąć powtórzeń, są też usterki redakcyjne (np. zupełnie niezrozumiały cytat: „prawo do czynienia wszystkiego, co nie szkodzi bliźniemu a w całość... nie jako wyłom od ogólnej zasady przyczynowości” – s. 132).

W szkicu dotyczącym prof. I. Czumy jego życiorys kończy się w zasadzie na 1939 r., mimo że żył do 1964 r. Ponadto i tu przedstawiono całość jego dorobku dotyczącego polityki rodzinnej, myśli prawnoustrojowej i innych jeszcze dziedzin, natomiast jego dokonań w dziedzinie skarbowości i prawa skarbowego nie wyeksponowano. Dodajmy, że stwierdzenie, jakoby poglądy prof. Czumy miały wpływ na współczesne orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, jest niewątpliwie przesadne (s. 246–247).

Rozważania poświęcone prof. J. Zdzitowieckiemu są nie zawsze jasne i zrozumiałe. I tak: na s. 273 w kolejnych passusach nie wiadomo, o którym okresie powojennym jest mowa – tym po I, czy tym po II wojnie światowej, ponadto o jakiej monografii (s. 272 *in fine* i 273) jest mowa i w jaki sposób cenzura w II Rzeczypospolitej mogła wpływać na zmianę treści czy formy publikacji naukowych. Wreszcie jak to się stało, że w 1952 r. profesor został usunięty z Wyższej Szkoły Handlowej w Poznaniu „z powodu nieodpowiadania socjalistycznym standardom”, a jedno-

częśnie robił karierę na Wydziale Prawno-Ekonomicznym tamtejszego uniwersytetu.

Wreszcie w szkicu o J.W. Libickim jego autor skupił się głównie na działalności pozanaukowej, zwłaszcza wojskowej (co poniekąd zrozumiałe), mniej uwagi poświęcając problematyce będącej przedmiotem publikacji.

Na podkreślenie zasługuje szkic o prof. R. Knapowskim. Podkreślono w nim drugi nurt badawczy profesora dotyczący historii skarbowości w czasach rzymskich. Szkoda, że marginalnie potraktowano także osiągnięcia w tej dziedzinie prof. R. Rybarskiego, którego prace historyczno-prawne do dzisiaj stanowią fundamentalne dzieła, bez których niemożliwa jest pełna wiedza dotycząca epoki królów elekcyjnych Rzeczypospolitej szlacheckiej. To samo dotyczy znaczącej w dorobku naukowym prof. J. Zdzitowieckiego równie monumentalnej monografii poświęconej Franciszkowi Ksaweremu Lubeckiemu. Działalność naukowa ma bowiem tę cechę, że z reguły prace poświęcone bieżącej sytuacji z biegiem czasu starzeją się w mniejszym lub większym stopniu, natomiast prace historyczne mają walor ponadczasowy i stanowią stały materiał dla studiów kolejnych pokoleń badaczy.

Reasumując, mimo zawartych tu uwag, czasami krytycznych, czasami polemicznych, publikację oceniam pozytywnie i to nie tylko z powodów pozamerytorycznych wiążących się ze współpracą różnych naukowych pokoleń i różnych naukowych ośrodków. Publikacja jest wartościowa także ze względu na jej treść – w jednym miejscu zebrano wiele czołowych postaci, często zapomnianych, przypominających wspaniałe tradycje polskiej skarbowości i prawa skarbowego.